

СТАНДАРТИЗИРАНЕ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК, ЛИТЕРАТУРА И НАРОДОЗНАНИЕ В УНГАРИЯ – ОТ НАЦИОНАЛНИТЕ СТАНДАРТИ ДО УЧЕБНИЯ ЧАС

Светла Кьосева

Българско училище за роден език – Будапеща (Унгария)

Резюме. Обучението на български език в Унгария има стари традиции. Ако спрем вниманието си дори само на последната голяма преселническа вълна от български градинари (втората половина на XIX и началото на XX век), можем да отчетем една почти 100-годишна история, която има своите исторически и съдържателно обособени етапи. В разработката се прави опит да се проследи разработването на учебни програми на различни управленски равнища, вземайки предвид конфликтните ситуации, които възникват в хода на една такава дейност, подходите за преодоляване на трудностите, усилията за съчетаване на възможностите, които предоставя унгарската образователна система, и синхронизирането ѝ с българските държавни стандарти. Тя отразява усилията да се създадат такива норми и система от изисквания, които да отговарят най-пълноценно на местните потребности, без да отстъпват от нивото на образованието.

Keywords: education; national minorities; standardization; national science; Bulgarian schools abroad; Hungary

Обучението на български език в Унгария има стари традиции. Без да се връщаме към времето на преселението на българите в Банат и на техните институции, ако спрем внимание само на последната голяма преселническа вълна от български градинари (втората половина на XIX и началото на XX век), можем да отчетем една почти 100-годишна история. Тя има своите исторически и съдържателно обособени етапи, на които ще обърнем внимание в тази работа.

Какъв е приемът, който получават българските преселници в унгарска среда? В рамките на Хабсбургската империя обучението на роден език е регламентирано още по времето на императрица Мария Терезия чрез т.нар.

Ratio Educationis¹⁾ – закон, който поставя началото на модерното образование в Хабсбургската монархия, в това число и в Унгария. Тази традиция е продължена и в самостоятелната унгарска държава, която в приетите през 1868 г. Закон за образованието и Закон за малцинствата гарантира обучение на седем езика, осигурявайки учебници и педагогическа литература на всеки един от тях²⁾.

През XX век има известно прекъсване на тази тенденция, което е особено изразено през 50-те години на столетието, но през 90-те години отново на преден план е поставена културната автономия на малцинствата в Унгария, която най-добре се реализира чрез развита система от институции, най-вече образователни. Промените, започнали още в средата на 80-те години в унгарската образователна система, продължават през 90-те, когато са приети и основните документи, гарантиращи стандартизирането на образованието. Закон №LXXVII за правата на националните и етническите малцинства и Закон №LXXIX за образованието от 1993 г. гарантират обучението на роден език на тринадесетте кодифицирани в Закона малцинства (арменци, българи, гърци, немци, поляци, румънци, русини, словаци, словенци, сърби, украинци, хървати, цигани). Въз основа на него бе разработена документацията – от стандартизираните държавни програми до планирането на ниво училище и учебен час – която обслужва образованието на малцинствен език в Унгария. В този процес се включи и българската националност (в Закон №CLXXIX от 2011 г. понятието „малцинство“ бе заменено с понятието „националност“), която от средата на 90-те години, след официалното ѝ признаване като една от националностите в Унгария, е разработила пълна документация за обучението по български език и литература и по народознание за два типа училища: с преподаване на български език и с преподаване на български език като чужд.

Образование на малцинствата в Хабсбургската монархия. Когато през 1777 г. Мария Терезия за пръв път създава единно образование в Хабсбургската монархия, на територията на Унгария се е преподавало на седем езика: унгарски, немски, словашки, хърватски, украински, сръбски и румънски. Мария Терезия признава наличието на повече езици и националности на територията на страната и с издадения императорски указ Ratio Educationis осигурява обучението на местния език. Трябва да се знае, естествено, че този закон не е целял осигуряването на малцинствените права, тъй като до средата на XIX век понятието е непознато. Откъснати една от друга, тези общности не познават други езици, ето защо успешното им образование може да бъде осъществено само на роден език. Употребата на националните езици е помагало и за изтласването на латинския език. По време на управлението на Йосиф II за официален език на територията на империята е обявен немският език. Това предизвиква недоволството на унгарската аристокрация, по чието искане през

1806 г. е издаден втори указ (Ratio), с който се предоставя по-сериозна роля на националните езици. Става задължително обясняването на учебния материал и на национален език.

В епохата на модернизацията и обуржоазяването на обществото все по-належаща е необходимостта да се осигури единна комуникация на територията на цялата страна. Тази потребност обаче непрекъснато се сблъсква с националното пробуждане на народите и води до неминуеми конфликти. През 1844 г. унгарското национално събрание приема закон, с който обявява унгарския език за официален в администрацията и в образованието. Още по-голяма съпротива среща приложението на закона. Засегнатите националности ходят да се оплакват във Виена, в повечето случаи с успех. По време на Освободителната борба 1848 – 1849 езиковият конфликт отново излиза на преден план. Едва през 1849 г. законът за националностите, подготвен от Йотвъош³⁾ и Щур⁴⁾, постановява „в началните училища като език на обучение да се използва езикът на селището, съответно църковният език“⁵⁾, ала той идва твърде късно и не успява да окаже влияние на събитията.

Ролята на Закона за образованието и Закона за малцинствата от 1868 г. След Съглашението от 1867 г.⁶⁾ се приемат два важни закона: Законът за образованието и Законът за малцинствата. Малцинствата оказват съпротива срещу приемането на втория закон. Законът за образованието, който е свързан с името на Йозеф Йотвъош обаче, не предизвиква силно недоволство. Според новия учебен план учебниците се издават на седем езика, на седем езика излиза и педагогическото списание „Списание на народните учители“⁷⁾. Въздействието му е положително, но скоро се правят стъпки, които бележат връщане назад. През 1874 – 1875 г., позовавайки се на опасността от панславизма, са затворени три словашки гимназии, както и словашкото дружество „Матица Словенска“. През 80-те – 90-те години маджаризацията на обществото се засилва. През 1879 г. унгарският език се въвежда като задължителен в малцинствените училища. През следващите години влизат в сила нови закони и законодателни промени, които стесняват по-нататък обучението на малцинствата. Дори когато законът все още дава известни възможности, на практика той не се прилага.

Образованието в Унгария между двете световни войни. Положението на малцинствата в Унгария съществено се променя след Трианонския мирен договор⁸⁾, с който завършва Първата световна война за страната. По-голямата част от тях живее в диаспора, запазвайки езика в едно архаично състояние. Културата им се запазва чрез съхраняване на старите обичаи и народните занаяти. През есента на 1919 г.⁹⁾ с правителствени актове е дадена пълна свобода на малцинствените езици. През 1923 г. е разрешен свободният избор на училище. В същото време се дава право на религиозни общности, дружества и частни лица да основават и поддържат учебни заведения. Създадени са

учебни планове за т.нар. училища тип А, В и С. Тук за пръв път се среща с разграничаването на малцинственото образование на тези три типа. Те са важни, тъй като в общи линии тези три типа училища съществуват и до днес и в тази система трябва да се впише и българското училище в Унгария.

Тип „А“

Училище с обучение на малцинствен език, в което унгарският език е задължителен предмет, а останалите предмети се изучават на малцинствен език.

Тип „В“

Смесено обучение на малцинствен и унгарски език, в което родният език, природните и стопанските науки, рисуването и ръчният труд се изучават на роден език, а историята, географията, физическото възпитание и унгарският език се изучават на унгарски. Математика и музика се изучават и на двата езика.

Тип „С“

Обучението се извършва на унгарски език, но малцинственият език е задължителен учебен предмет. Всички останали предмети се изучават на унгарски език.

Изборът в какъв тип училище да учат децата, се прави от родителите на специално свикана родителска среща. Броят на малцинствените училища в Унгария през 20-те и 30-те години на ХХ век е около 500 – 600.

През 1935 г. училището тип „С“ е премахнато. Става въпрос за училищата с преподаване на унгарски език, които са били и най-много. Премахнати са същевременно и училищата от тип „А“. Целта е да се даде превес на единното училище от тип „В“ – училищата с двуезично обучение. Тази промяна не предизвиква голяма съпротива. Смятало се е, че ако промяната се извърши „професионално и почтено“¹⁰, тя може да донесе голяма практическа полза. Естествено, не всички са били съгласни. Най-голямо е недоволството сред немците. Те критикуват промените и от професионална гледна точка, тъй като двуезичното обучение изисква основно познаване и на двата езика. Поради последвалите политически промени обаче тези разпоредби не влизат в сила. През 1938 – 1940 г. към Унгария се присъединяват Словакия и Северна Трансилвания, с което отново нараства броят на малцинствата в страната и те достига 20% от цялото население. През 1941 г. фактически е възстановена старата система с трите типа училища. Превес получава тип „А“, с обучение на роден език, но продължават да съществуват тип „В“ и „С“.

Промени след Втората световна война. След войната малцинствата запазват известно време правото си да поддържат училища към църквите си, наред с това се създават и държавни учебни заведения – детски градини, основни и средни училища. Преобладават училищата от тип „С“, в които родният език се учи като задължителен предмет, но се срещат и училища с обучение на роден език.

От 1960/1961 учебна година училищата с преподаване на роден език са задължени да преподават на унгарски език природо-математическите дисциплини и физическото възпитание, което всъщност означава, че са превърнати в двуезични. През 60-те години е закрит и отделът за националностите към Министерството на образованието, а в унгарските училища родният език може да се изучава само факултативно. С това се обяснява фактът, че през 60-те години броят на учениците в малцинствените училища е най-нисък. След този рязък спад следва продължителен застой. Едва през 70-те години в детските градини се забелязва известно раздвижване, броят на основните училища обаче бележи движение нагоре едва през 90-те години.

Броят на средните училища започва да расте от средата на осемдесетте години (10 училища). Това се обяснява със Закона за образованието от 1985 г., в който е записано, че обучението и възпитанието в унгарските детски градини и училища се извършва „на унгарски език и на езика на всички националности, които живеят на територията на Унгарската народна република“. В най-голяма степен нараства броят на учениците от немски произход, което се дължи не само на малцинствената политика, а и на интереса към немския език като световен език.

Законови основания за образованието на малцинствата в Унгария

Правото на малцинствата на образование на роден език. Приетият през 1993 г. Закон за националните и етническите малцинства в Унгария създаде нова ситуация в образованието на роден език. За пръв път обучението по роден език бе третирано като колективно, а не като индивидуално право. Създадените според закона местни и републикански самоуправления на малцинствата влязоха в ролята си на изразители и защитници на техните права.

Както в Конституцията на Унгарската република¹¹⁾, така и в приетия през 2011 г. Основен закон на Унгария¹²⁾ за малцинствата, респективно за националностите в Унгария, се говори като за градивни „държавообразуващи елементи на нацията“ и „част от унгарската политическа общност“. Задача на държавата е да пази и съхранява „езика и културата на националностите в Унгария“¹³⁾. Според член XXIX „Националностите, живеещи в Унгария, са държавообразуващ елемент. Всеки унгарски гражданин, който принадлежи към някоя от националностите, има право да се самоопредели религиозно и да съхранява вярата си. Националностите в Унгария имат право да ползват родния си език, имат право собствените им имена и имената на институциите им да бъдат на роден език, имат право да съхраняват собствената си култура и да се обучават на роден език.“¹⁴⁾ Правата на националностите в Унгария са фиксирани детайлно в действащите закони за Правата на националностите, в Избирателния кодекс. Член 2 от Закона за националното възпитание¹⁵⁾ определя кой може да основава и издържа училище в рамките на унгарската образователна система, в §(2) ба) се по-

сочва, че такова право могат да упражнят самоуправленията на малцинствата, а §(3) определя езика на малцинството като един от възможните езици на обучение.

Следващата степен на правна гаранция са Насоките за възпитание в детските градини и за обучение в училищата на националностите, издадени с Наредба 17/2013 (1.ІІІ) на Министерството на човешките ресурси¹⁶⁾, където става ясно, че ако родителите (законните представители) на 8 деца заявят, че желаят децата им да се обучават на роден език, тяхното обучение трябва да се осигури. В случай че броят на децата не е достатъчен, за да се създаде редовен клас, може да се организира *допълнително* обучение по роден език и народознание. Това означава, че детето посещава редовно унгарско училище, а обучението по български език и литература и българско народознание се осъществява в рамките на допълнителното обучение. Допълнителното обучение може да се осъществи в отделно училище, основано от самоуправлението на малцинството, или в рамките на унгарско училище, където се осигуряват часове по роден език и култура.

С одържавяването на училищата и изземането им от ръцете на местните органи на управление (общините) – по закона от 2011 г., управлението на образованието се осъществява от единен център, носещ името на унгарски политик от периода между двете световни войни, който известно време е министър на образованието¹⁷⁾. Единствено училищата на националностите запазиха своята автономия и продължават да бъдат под управлението на местните или републиканските самоуправления на националностите.

Възползвайки се от тези си права, Българското републиканско самоуправление можа да реагира своевременно и да създаде собствени институции. През лятото на 2007 г. внезапното закриване на детската градина от МОН постави пред нова ситуация българите в Унгария. Само за няколко месеца бяха събрани необходимите разрешения, бяха ремонтирани помещенията и през февруари 2008 г. започна работа двуезичната българска детска градина, основана от Българското републиканско самоуправление.

Същата година стана ясно, че са преброени дните (годините) и на Българско-унгарското средно езиково училище „Христо Ботев“, тъй като бе спрян приемът за първи клас и за подготвителната езикова паралелка след VIII клас. През следващите години училището продължи да функционира с намален състав с цел да изпълни законовите си задължения към записаните в него ученици, които постепенно намаляваха. Ето защо неговите функции постепенно бяха иззети от Българското училище за роден език, в което се осъществява допълнително обучение по език и култура.

Понятие за малцинствено училище и типове училища. Какво означава „малцинствено училище“ (училище на националностите)? Дали то се определя от състава на децата, които го посещават, от езика, на който се преподава,

или от нещо друго? Изясняването на този въпрос би довело до избягване на спорове и конфликти.

Целите и задачите на училището трябва да бъдат фиксирани в *акта за учредяване* на институцията и подробно да бъдат разработени в Педагогическата програма на учебното заведение, която е част от задължителната документация. При разработването на Педагогическата програма на училище на националностите трябва да се вземат предвид Законът за националното възпитание¹⁸, Насоките за възпитание в детските градини и за обучение в училищата на националностите¹⁹, както и Наредбата на Министерството на човешките ресурси за рамковите учебни програми²⁰. Насоките и рамковите учебни програми са разработени и на езика на малцинствата. От Насоките става ясно какво съдържа Педагогическата програма на малцинствените училища: „Педагогическата програма и местният учебен план съдържат обучението по езика и литературата на малцинството, както и по народознание на съответното малцинство от I до XII клас...“²¹). Обучението на малцинствата се осъществява в съгласие с Националната програма за възпитание (NAT)²². Това осигурява компатибилността на обучението в рамките на унгарската образователна система и не позволява малцинствените училища да се отдалечат от нея, и в същото време дава на децата, които се обучават в тези училища, равни шансове за реализация.

Поради различното ниво на владеене на езика в различните малцинствени общности в Унгария, както и в зависимост от културните особености на отделните националности, програмите за възпитание и обучение на малцинствата са разнообразни. В тези програми са отразени както историческият опит, така и съвременното състояние на образованието при отделните малцинства. В момента всички програми, примерни и рамкови учебни планове се разработват за две нива:

- а) програми за училища с двуезично обучение или обучение на роден език;
- б) програми за училища с изучаване на родния език като предмет (този тип програми се отнасят и за училищата за допълнително обучение).

В училищата с изучаване на родния език като предмет езикът на обучение е унгарски, езикът на малцинството се изучава като отделен предмет от I клас в постъпателен ред. С това обаче не се изчерпва задачата на училището – цялостната му възпитателна дейност трябва да е подчинена на особеностите на езика и културата на малцинството и тяхното усвояване. Задължителен елемент е обучението по народознание, което се провежда на роден език от I до XII клас. Такъв тип училища са и училищата за допълнително обучение по роден език (каквото е в момента Българското училище за роден език в Будапеща). В училищата с двуезично обучение предметите се изучават на двата езика в съотношение 50/50%. Кои предмети на какъв език ще се изучават, се определя в Педагогическата програма на училището.

В училищата с обучение на роден език всички предмети се изучават на роден език. Изучаването на унгарски език и литература е задължително и се извършва на унгарски език.

Образованието на малцинствата и стандартизацията на учебния процес. Програмите за обучение на малцинствата по език и литература и по народознание се извършват с участието и под контрола на малцинствата на няколко нива.

– Всяка промяна в законодателството и правната уредба се консултира с републиканските самоуправления на малцинствата.

– Създадената през 1996 г. Държавна малцинствена комисия – от 2014 г. Образователен съвет на националностите – като консултативен орган на ресорния министър, разглежда всички документи, свързани с образованието или които имат отношение към образованието на малцинствата с право на мнение или на вето. В комисията/съвета всяко републиканско самоуправление има делегиран представител. Самата комисия изпраща свои представители в другите комисии, занимаващи се с образование: висше образование, акредитация на учебни програми, квалификация на учители.

– Съдържанието на програмите на роден език се разработва и рецензира от специалисти на съответното малцинство, приема се от републиканското самоуправление и се одобрява от Държавната малцинствена комисия, респ. Образователния съвет на националностите.

Издадени в наредба на правителството или на просветното министерство, тези документи се превръщат в стандарти за обучението на малцинствата в Унгария.

Съобразявайки се с унгарските стандарти, които определят минимума на умения и компетенции, всяко малцинство има правото да разработи своята документация. Естественият интерес, разбира се, го свързва неминуемо с държавата майка. Причините за това са много.

– Желанието да се възпита младото поколение в привързаност към България (в нашия случай), означава то да може да комуникира със своите връстници, да са му понятни чувствата, наборът от знания, които едно дете усвоява и чрез които осъществява общуването си с другите. На практика това означава, че ние искаме нашите деца да знаят песните, стихотворенията, да познават героите и историческите личности, литературните модели, приказките, та дори и стереотипите, които познават и децата в България.

– Използването на българска учебна литература и помагала се улеснява, когато програмите са близки.

– По-лесно се осъществява квалификацията на учителите, която може да се реализира само в България.

– Българската общност в Унгария продължава да има нужда от квалифицирани преподаватели от България.

В същото време, при разработването на тези програми и стандарти не може да не се вземат предвид равнището и изискванията на унгарската образователна система. Необходимо е учебният материал максимално да се синхронизира, защото така е по-понятен за децата. Ограниченият брой часове за допълнително обучение по роден език в училищата ни кара да бъдем практични и да се опираме на готови знания. Много по-лесно е да се застане пред картата на България, да се търсят планини и реки, когато у детето вече се е формирало (или в момента се формира) понятието за карта, за нейните символи, легенди и мащаб. И така е с всяко едно понятие. Основната тежест в такъв случай може да падне върху усвояването на българската лексика, както и върху емоционалното възприемане на изучавания материал.

Стандартизацията на образователната система позволява преминаването от един тип обучение към друг, дори и в рамките на едно и също училище. Например училище, което в началния курс работи по програма с изучаването на роден език като предмет, в средния курс може да прерасне в двуезиково училище, ако са налице необходимите предпоставки. За целта се предвижда един междинен тип училище, при което родният език се изучава разширено и това осигурява възможност учениците да бъдат подготвени да преминат към двуезично обучение. Разбира се, налице трябва да са и съответните хуманни ресурси – подготвени учители, които да осъществят двуезичното обучение.

Заключение. Обучението по български език, литература и народознание е важен момент в подготовката на българските ученици в Унгария, които днес осъществяват обучението си по роден език и култура в рамките на Българското училище за роден език в Будапеща. По отношение на обучението по народознание моето мнение е, че обединението на знания по история, география, фолклор на България, на знания за българската диаспора и историята на българските общности в други държави (с превес към традиционните общности), на граждански знания за мястото на малцинствата в обществото, за техните права и защитата на правата, цялостното усвояване на културата (архитектура и изобразително изкуство, музика, танц, съвременни средства за комуникация, масова култура и т.н.) е възможно единствено в рамките на един интегриран предмет, който дава превес на межкултурните връзки, обръща внимание на езиковото развитие на учениците чрез разнообразни тематични акценти, помага им да се ориентират в един сложен свят, в който информацията струи отвсякъде, и да открият и съхранят своите корени, които са важни устои за личността във всяко време и на всяка възраст. Този модел очевидно може да се осъществи само в държави, които държат на културното многообразие и не само на думи работят за същинска културна автономия на малцинствата. Необходимо е усилието на специалисти, учители, малцинствени политици, които да изведат докрай този процес и да го приложат на практика.

Смятам, че унгарският модел предоставя много материал за размисъл, а опитът на българското образование в Унгария, усилията на специалистите да създадат модел, в който българското да намери своето достойно място в унгарската образователна система, да бъде приложимо и привлекателно за деца и родители от всички възрасти, заслужават внимание.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Закон за образованието. In: A Pallas nagy lexikona.
2. Drahos Ágoston. Nemzeti kisebbségi oktatásunk optimális iskolatípusai. Új pedagógiai szemle. 1994/3. 70 old. (Агошон Драхош. Оптималният тип училище в образованието на националните малцинства. Нов педагогически преглед. 1994/3. 70 стр.).
3. Йозеф Йотвъош (1818 – 1871) – унгарски юрист, писател, член на правителството на Батяни (1848), министър на образованието в правителството на Андраши, председател на Унгарската академия на науките.
4. Людовит Щур (1815 – 1856) – словашки възрожденски деец, политик, журналист и поет.
– Drahos Ágoston: Nemzeti kisebbségi oktatásunk optimális iskolatípusai. Új pedagógiai szemle, 1994.3.sz. [Оптимални типове училища в системата на малцинственото образование], 70 стр.
5. Съглашение между Хабсбургите и Унгария, в резултат на което се създава Австро-Унгария.
6. Drahos Ágoston: Nemzeti kisebbségi oktatásunk optimális iskolatípusai. Új pedagógiai szemle, 1994.3.sz. [Оптимални типове училища в системата на малцинственото образование], 70 стр.
7. Според подписания в Парижкото предградие Трианон мирен договор (1920 г.) Унгария губи 2/3 от териториите си и 3,3 милиона унгарци остават извън границите на държавата.
8. По време на Унгарската съветска република.
9. Пак там.
10. A Magyar Köztársaság Alkotmánya, XVII. fejezet, §70/F.
11. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) Magyar Közlöny, 43 szám.
12. Пак там, стр. 10656.
13. Пак там, стр. 10664.
14. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXС. Törvény.
15. Az emberi erőforrások minisztere 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelete a nemzetiség óvodai nevelésének irányelve és nemzetiség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról. Magyar közlöny. 2013. évi 35. szám. 2896 o.

16. Куно Клебелсберг (1875 – 1932) – унгарски юрист, политик, министър на образованието.
17. 2011. évi CXС törvény a nemzeti köznevelésről
18. 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelete a nemzetiség óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve
19. 51/2012. (XII.21.) EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről. Magyar Közlöny. 2012/177. 29870 old.
20. 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelete a nemzetiség óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve. 4 §5 (3).
21. 110/2012.(VI.4.) Korm. rendelet A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. Magyar közlöny. 2012, 66 szám. 10635 old.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Arnaudov, D. (2008). *Uvod v metodicheskata filozofiya na obucheniето po istoriya i tsivilizatsiya*. Sofia: Letera [Арнаудов, Д. (2008). *Увод в методическата философия на обучението по история и цивилизация*. София: Летера].
- Asenova, M. Trudniyat izbor da badesh grazhdanin. *Politiki*, 2014/1[Асенова, М. Трудният избор да бъдеш гражданин. *Политики*, 2014/1].
- Ivanov, I. (2000). *Vaprosi na grazhdanskoto obrazovanie*. Shumen [Иванов, И. (2000). *Въпроси на гражданското образование*. Шумен].
- Penkova, R. (2008). *Balgarski ezik II (uchebnik za ungarski uchilishta)*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. [Пенкова, Р. (2008). *Български език II (учебник за унгарски училища)*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Penkova, R. (2013). *Intenzivno obuchenie po balgarski ezik. Teoretichni i prakticheski aspekti na obrazovatelното vzaimodeystvie v balgarskite obshtnosti v chuzhbina*. Sofia: Kliment Ohridski [Пенкова, Р. (2013). *Интензивно обучение по български език. Теоретични и практически аспекти на образователното взаимодействие в българските общности в чужбина*. София: Климент Охридски].
- Penkova, R. (1998). *Za obucheniето po balgarski ezik i literatura v Bulgariya i Ungariya na savremenniya etap*. *Hemus*, 1998/Prilozhenie, s.16 – 26 [Пенкова, Р. (1998). *За обучението по български език и литература в България и Унгария на съвременния етап*. *Хемус*, 1998/Приложение, с.16 – 26].
- Bellér Béla: *A magyarországi iskolapolitika története Magyarországon 1918-ig*. Magyar Pedagógia, 1974.1.sz. [История на училищната политика в Унгария до 1918 г.].
- Bellér Béla: *A nemzetiségi iskolapolitika Magyarországon a legújabb korig*. *Barányai Művelődés*, 1974.4.sz. [Училищна политика по отношение на националностите в Унгария в най-ново време].

- Drahoš Ágoston: A nemzeti kisebbségi intézmények tanítási nyelve és azonoságtudat. Új pedagógiai szemle, 1994.7 – 8.sz. [Езикът на обучение в училищата на националните малцинства и съзнанието за идентичност].*
- Drahoš Ágoston: Nemzeti kisebbségi oktatásunk optimális iskolatípusai. Új pedagógiai szemle, 1994.3.sz. [Оптимальни типове училища в системата на малцинственото образование].*
- Drahoš Ágoston: Nemzeti kisebbségi oktatásunk optimális iskolatípusai. Új pedagógiai szemle, 1994.3.sz [Оптимальни типове училища в системата на малцинственото образование].*
- Foglein Gizella: A magyarországi nemzeti kisebbségek helyzetének jogi szabályozása 1945 – 1993. Régió Kisebbségi szemle 1997.1 [Правното положение на националните малцинства в Унгария].*
- Mihály Ottó: A kisebbségi oktatási intézmények lehetőségei és korlátai. Iskolakultúra. 1994.8. [Възможности и ограничения в образователните институции на малцинствата].*
- Orlay Ferenc: Kisebbségi népoktatás, Bp., 1935 [Народно образование на малцинствата]*
- Radó Péter: A nemzeti kisebbségi oktatás fejlesztésének stratégiája. Új katedra. 1995. November [Стратегия за развитие на образованието на националните и етническите малцинства].*

Документи:

- A Magyar Köztársaság Alkotmánya [Конституция на Република Унгария]
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) [Основен закон на Унгария]
2011. évi CXС törvény a nemzeti köznevelésről [Закон за националното възпитание]
- 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelete a nemzetiség óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve [Наредба на Министерството на човешките ресурси за насоките за възпитанието в детските градини на националностите и обучението в училищата на националностите]
- 51/2012. (XII.21.) EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről [Наредба на Министерството на човешките ресурси за издаване и реда на одобряване на рамковите учебни програми]
- 110/2012.(VI.4.) Korm. rendelet A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról [Постановление на правителството за издаване, въвеждане и прилагане на Националната образователна програма].

32/1997. (XI. 5.) MKM rendelet a Nemzetiségi, etnikai kisebbség óvodai nevelésének irányelve és a Nemzetiségi, etnikai kisebbség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról [Наредба на Министерството на образованието и културата за Насоките за възпитание в детските градини на националните и етнически малцинства и насоките за обучение в училищата на националните и етнически малцинства].

STANDARDIZATION OF LEARNING BULGARIAN LANGUAGE, LITERATURE AND FOLKLORE IN HUNGARY – FROM NATIONAL STANDARDS TO SCHOOL CLASSES

Abstract. The training in Bulgarian language in Hungary has its old traditions. If we turn our attention even to the last great migratory wave of Bulgarian gardeners (the second half of the IXX and the beginning of the XX century), we can account for almost 100-year history, which has its historical and content stages.

The paper attempts to track the development of curricula at different government levels, taking into account the conflict situations that arise in the course of such an activity, the approaches for overcoming the difficulties, the efforts to reconcile the opportunities provided by the Hungarian education system and its synchronization with the Bulgarian state standards. The text reflects efforts to create such standards and a system of requirements that meet best the local needs without detracting from the level of education.

✉ **Ms. Svetla Kjoseva**

Bulgarian Native Language School

44, Bajza u.

Budapest, Hungary

E-mail: skioseva@gmail.com